

Невена Г. НАСТИЋ*

Универзитет у Приштини

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић

ОСНИВАЊЕ И ЗНАЧАЈ БОГОСЛОВИЈЕ У ПРИЗРЕНУ ЗА ОЧУВАЊЕ СРПСТВА НА ПРОСТОРИМА СТАРЕ СРБИЈЕ

Айсѝракиј: Богословија у Призрену је поред тога што је омогућила властима из Београда присуство на просторима Османског царства, представљала је и центар културног и просветног развоја на тим просторима. Такође, један од разлога њеног оснивања је и тежња ка очувању и подизању националне свести код људи у Старој Србији и Македонији који су живели под разним притисцима. Од настанка до данас Богословија јесте била и остала културни и просветни расадник српства. Представљала је матицу свим школама које су постојале у том периоду на просторима Старе Србије.

Сва залагања Богословије за ширење српске културе, традиције, политике и вере не би била успешна да није било руског конзулата, затим и самог њеног оснивача и добротвора Симе Андрејевића Игуманова, али и свих управитеља који су се током година смењивали и излагали огромним ризицима како би сачували ову школу и значај који је она имала за опстанак српског народа.

Кључне речи: Богословија у Призрену, школа, Стара Србија, култура, образовање, православље, традиција, национални идентитет.

УВОД

Деветнаести век представља турбулентан и буран период у Србији али и Балкану уопште. Водиле су се борбе за очување националног идентитета и етничитета са једне стране у национално-ослоборилачким ратовима, а са друге стране мирне борбе, и иза кулиса прикривени културни ратови. Па отуда и толико напора и тежњи да се оснивају школе и црквене општине које су у том периоду пружале велику подршку српском народу.

---

* МАС социолог, nevenanastic2@gmail.com

Као што се из самог наслова може видети, у овом раду основни осврт чини се на оснивање и значај Богословије у Призрену, која је одиграла кључну улогу у очувању српске културе, традиције и вере.

Основна теза овог рада јесте да се размотри сам настанак Богословије у Призрену и њен развој током турбулентних историјских раздобља као и њен значај за Србе на тим просторима. Да би утврдили њен значај, потребно је објаснити и осврнути се и на сам настанак ове школе и социјално порекло њених полазника, каква је била сврха и улога школовања младих тада, и оно кључно: шта је то требало да се постигне оснивањем саме Богословије?

Обзиром на политичка дешавања у деветнаестом веку, оснивање Богословије могло би се у највећој мери везати за очување српског националног идентитета на овим просторима, као и очување православља. Традицију, културу и образовање је могуће сачувати само добро осмишљеном спољном политиком. Александра Новаков која се у својој дисертацији бави управо овим питањем и настанком и развојем школства, као и ширењем мрежа школа у периоду Османске империје, наводи да су Турци на бројне и довитљиве начине покушавали да оспоре и зауставе просветне раднике у њиховом раду. Својим захтевима да српски учитељи полагају испите пред комисијама довели су до тога да велики број учитеља бива малтретиран и застрашиван, а школе на српским просторима бивају затваране. Пример за то јесте и то да је „Костић је од Абдул-ефендије, председника просветне комисије, тражио да српски учитељи не морају да полагају испите. Ако је пак то неопходно, молио га је да у комисији за испитивање буду наставници призренске богословије.“ (Новаков 2014: 23). Просто су услови били такви да су се тадашњи како политичари, тако и свештеници морали на разне начине довијати како би сачували српске учитеље који су били значајни ради очувања српске политике, али је било важно да опстану и школе као институције које су значајно доприносиле очувању српства и српског народа који је трпео велике неправде не само од Турака, већ и Арбанаса. Јер, школе под Турцима, а услед масовних притисака са стране бивају масовно затваране, а све како би се спречило масовно и било какво описмењивање српског народа и културног, верског и политичког отпора према ропству.

Било је наравно и покушаја бугаризације, која је нарочито била успешна на простору Македоније. Али упркос бројним покушајима бугаризације Срба, Дејан Д. Антић у свом раду о српско – бугарским односима наводи да је „Србија (је) у односу на Бугарску касније кренула са својим културно-пропагандним радом, али су резултати њеног деловања у Косовском и Битољском вилајету били успешни“ (Антић 2016: 60). Напросто то је било тако, зато што су људи у Старој Србији навикли да Београд гледају као матицу, и као једини стуб ослонца који их одржава.

Из приложеног је јасно, а и даље у раду ће се видети да је Богословија у Призрену имала изузетно велики значај у просвећењу народа, затим у ширењу жељене просветне политике али и духовне мисије. Циљ ове школе јесте било свеобухватно образовање и очување народа на просторима Старе Србије. О Богословији постоји велики број писаних радова, монографија, научних и аматерских књига¹ али обзиром на њен изузетно велики значај за српску заједницу ипак је дошло до настанка овог рада.

НАСТАНАК БОГОСЛОВИЈЕ У ПРИЗРЕНУ

Првобитно, Богословија у Призрену основана је под именом Православна српска богословија у Призрену (Новаков, 2014: 48), која је служила за образовање младих свештеника и учитеља који су били стуб ослободилачког српског народа на овим просторима. „Осим богословије у Призрену, која је отворена 1871. године Срби нису имали другу вишу школу све до отварања гимназија у Цариграду (1893), Солуну (1894), Скопљу (1894), Битољу (1897) и Пљевљима (1901)“ (Новаков 2014: 24). Те прве генерације које су се школовале у Богословији, и које су завршиле школу радиле су на даљем просвећењу народа, отварале су нове школе али су и одржавали у вери људе широм Старе Србије. Тежња је била на томе да се становништво које је било под превеликим утицајем Турака, ојача и макар емоционално ослободи тог страха и терора под којим је већ дуже време живело. У Срба дан када је основана Богословија у Призрену посматра се као дан „почетка организоване борбе за политичку и културну слободу српског народа. Све културно-просветне установе које су настале након њеног оснивања у том делу Српства инспирисане су њеним утицајем или директним радом“ (Новаков 2014: 45).

Како се наводи у Монографији *Двадесет година Учитељског факултета у Призрену*, Богословија је отпочела са радом 1871. године у власништву Симе Игуманова и од тог тренутка она бива „један од главних расадника српске интелигенције, као и центар културне активност Срба у Отоманској империји“ (2015: 36). Иако је било превирања да ли да се Богословија

1 „Монографија Православна српска Богословија у Призрену (1871-1890)“ у издању Епархије нишке и Епархије рашко-призренске; затим „Монографија Двадесет година Учитељског факултета у Призрену – Лепосавић“, у издању Учитељског факултета у Призрену – Лепосавић. Такође, немерљив значај има докторска дисертација Александаре Новаков „Средње српске школе у Османском царству (1878-1912)“; затим капитално дело Владимира Бована „Призренска богословија“ у издању Српске православне богословије Светог Кирила и Методија, 2007; дело Савић Ане, „Библиотека Призренске богословије – задужбина Симе Андрејевића Игуманова: (1872-2012)“. Београд: Народна библиотека Србије, 2013...

оснује у Високим Дечанима, Пећи као центру српске светосавске православне цркве или Призрену ипак је превагнула одлука да седиште буде у Призрену зато што се лакше могло деловати из Призрена. Кључна особа за ову превагу био је управо Сима Андрејевић Игуманов, велики добротвор Богословије, изузетно цењен од стране и Османлија и руског конзулата. „Симин долазак у Призрен био је 1869. и односио се на потребне припреме за отварање Богословије у Призрену, која је уз Палату на Теразијама у Београду, једна од највећих и најзначајнијих задужбина Симе Андрејевића Игуманова Призренца“. (Рајчевић 2011: 101). Можда би данас све било потпуно другачије да није било Симе Андрејевића Игуманова који је ударио темељ очувању српске просвете, културе, традиције и вере на овим просторима, но то се сада не може са сигурношћу тврдити.

Веома цењени Сима Андрејевић Игуманов је „основао у Призрену један духовни расадник баш у времену... када је највише потребан био за Србе и његову мисао, поклонивши народном олтару и своју рођену кућу, из које су до данас снабдевени духовном храном и босиљком науком напојени многи српски младићи“ (Рајчевић 2011: 58). Игуманов је, пратећи га зла коб и оставши без потомства, без сина јединца, свесрдно давао себе у испомагању народа који је на просторима Старе Србије чини се културно заостао. Постојала је прека потреба да се нешто учини на тим просторима како би се народ духовно, културно и морално уздигао, а то је учинио управо Игуманов улажући себе и свој иметак свесрдно у оснивање Богословије.

Треба поменути и ректоре Богословије у Призрену који имају веома велики значај и веома су допринели њеном опстанку и јачању националног, културног и верског развоја Срба на тим просторима. Ректори „су заслужни Срби на пољу образовања, васпитања и културног и националног рада и оставили су дубок траг у српском школству“ (Ђураков 2001: 26). А посебно треба одати признање онима који су је водили у периодима ратова и немирних времена. Мада ако се осврнемо на 150 година њеног постојања и опстајања чини се да никада није ни било блажених и мирних времена у животу Богословије.

Везано за финансирање Богословије, иако се водила као да је у приватном власништву и финансирана новцем из Фонда Игуманова што је делимично тачно, права истина би била та да је финансирана новцем из буџета Министарства просвете и црквених послова (Новаков 2014). Обзиром да је тај податак држан у строгој тајности, то није било толико тешко сакрити, ако се осврнемо на то да су челници Богословије са српским властима комуницирали једино путем руског конзулата, те на тај начин се није долазило у видокруг Турцима. Такође, чувана је и копија тестамена Игуманова, којим он сво своје наследство оставља у сврху издржавања Богословије. „Руски конзулат у Призрену често је код локалних турских власти интервенисао у корист

Срба а када је за то било потребе, и код Високе порте преко свог посланства у Цариграду“ (Недељковић 2013: 316). А посебно заштитнички однос према Србима у том периоду имао је руски конзул Иван Степанович Јастребов. Такође, треба истаћи и значај учитеља и у једном периоду управитеља Петра Костића који је подносио велике жртве и прогањања од стране Турака и Арбанаса, током година рада у Богословији којој се свесрдно предавао.

Као што је већ било пар речи, треба опет начинити осврт да је не само Богословија, већ и читава традиција и српска култура, а посебно вероисповест била у сталном ризику од константних напада од стране Бугара. Отворено се радило на дестабилизацији свега што је српско, о чему су данас написани бројни радови. Најбољи пример за то јесте запоседање манастира Хиландар од стране Бугарских монаха. Антић је у једном од својих радова навео да је „Митрополит Михаило (је) покушавао да својим залагањем код патријарха Јоакима III покрене и реши Хиландарско питање. Он је указивао на потребу да се царској лаври врати њен српски карактер и да манастирска управа из руке Бугара пређе под контролу српских монаха“ (Антић 2016: 59).

Од њеног оснивања, школа је функционисала као трогодишња, али будући да су као полазнике имали ученике који једва да су знали да читају и пишу већ 1883/4. године уведен је припремни разред, који је претходио првом разреду. Током година капацитети школе бивају проширивани, па тако деветнаест година од оснивања, школовање бива продужено са три, односно четири године, на шест школских година. И тако Православна српска богословија постаје Богословско учитељска школа. Од којих су се у прве три школске године изучавала знања у складу са гимназијама, а у вишим разредима богословски предмети. Ипак и даље, „Богословија је третирана као приватна школа и као таква требало је да има наставнике са потврђеним сведочанствима од стране државне просветне власти“ (Новаков 2014: 113). У тим првим годинама школа се налазила у великој кризи у сталној борби за опстанак. Имали су веома мали број ученика и учитеља, који су били малтретирани и прогањани. У првом периоду „наставно градиво било је распоређено тако што су се у прва два разреда изучавали гимназијски предмети, а тек у трећем чисто богословље“ (Базић 2008: 257).

Због финансијске немогућности да школују већи број ученика али и да свим својим ученицима омогуће једнаке услове, школа је све своје ученике поделила у три категорије:

- на оне ученике који су себи у потпуности плаћали школарину,
- затим, оне који су делимично плаћали школарину, што би подразумевало да им је од школе било обезбеђено преноћиште као и храна, али су се за све остале своје потребе сами бринули
- и наравно трећа врста ученика је у потпуности била збринута од стране школе (Новаков, 2014).

Али без обзира на све ове разлике, сви ученици морали су се владати по тачно уређеним правилима, у супротном би следила казна. У зависности од престапа дешавало се да неко од ученика буде избачен из школе. Школа је функционисала у веома тешким условима па је самим тим и јасно да су управитељи морали бити строги према преступницима.

Након пар година рада по таквом систему, године 1900/1. школа напушта дотадашњи систем школовања и постаје четворогодишња, али није се вратила на првобини систем учења, јер више није било важно само уписати ученике по сваку цену, већ су се у њу уписивали ђаци након завршене гимназије. Како Новаков преноси речи тадашњег ректора Стевана Димитријевића до промене је дошло из више разлога, а неки од њих су:

„да би нижа гимназија пречислила оно што није за школовање; да би ученици краће време проводили у овој школи, те да би могао већи број проресити кроз њу; да би на рачун гимназијских предмета могао у наставном плану проширити обим богословских и педагошких наука, те подићи ниво стручног знања ученика; да би се ученици изједначили у правима са ученицима других богословија и учитељских школа“ (Новаков 2014: 160).

До овог периода Богословија је била, треба нагласити, културни и просветни расадник српства, и центар свих школа на просторима Османског царства. Борили су се да, обзиром да су „производили“ учитеље, отварају нове школе, да набављају књиге које су имали право да читају и позајмљују не само ученици Богословије већ и обични грађани. На тај начин школа је била расадник писмености и вере да ће Србија опстати на тим просторима. Све ово, школа постиже уз помоћ **руског** конзулата, а посебно Ивана **Степановича** Јастербова који је активно посредовао између школе и Београда. „Радио је на јачању просветног и духовног живота српског народа у Старој Србији.“ (Недељковић 2013: 311). Треба напоменути да је руски конзулат основан у Призрену 1866. године и да након само једног мандата на његово чело долази Иван Степанович Јастребов, у периоду када и сама Богословија бива основана тако да је преузео улогу њеног заштитника и везе са Србијом. Јастребов је имао велики значај за очување верско-просветне политике у Старој Србији јер, црква и школа су тих година биле неодојиве.

У суштини из до сада изложеног јасно се види да је Богословија била, а и до данас је остала, школа која је радила на школовању нових младих просветних радника и младих свештеника који су се запошљавали обично у крајевима из којих су потицали. Они који су завршавали ову школу били су спремни да без страха полемишу о верским питањима са било киме. Највећи њен значај види се из речи Јована Јањића који је написао дело „Задужбина Симе Андријевића Игуманова“ а која гласи „Засејано у Призрену, потхрањује се из Београда а плодове убира цела отаџбина и васцео српски народ“ (2008: 215).

СВРХА, УЛОГА И УСЛОВИ У КОЈИМА СУ СЕ ШКОЛОВАЛИ/(ОБРАЗ)ОВАЛИ МЛАДИ У БОГОСЛОВИЈИ

У периоду настанка Богословије, док је Кнежевина Србија а касније и Краљевина, била под великом економском и политичком зависношћу, ситуација није била много боља ни на просветном плану. Како пише Петар Рајчевић „Уместо поштовања правде, законитости, уставности, толерантности, изражавања грађанске дисциплине и одговорности, ратно време доноси управо њихове супротности. Влада неправда, безакоње, нема толеранције“ (2010: 91). А тадашње српске власти су се на разне начине довијале како сачувати и заштитити српски народ од турске окупације. Богословија је уливала поверење, али и давала веру тамошњем становништву да ипак постоји неко ко брине о црквеном и школском стању, о моралу, о сиромашнима и болеснима, о традицији и култури. Иако нису смели јавно иступити против неправде Турака, ипак су се у потаји борили за очување културе и традиције.

Прота Ст. М. Димитријевић је писао да „оснивање Богословије у Призрену није само да је епоха у животу нашег народа у бившој турској империји, него је то истакнути део опште српске културне историје“ (2005: 71). Дакле, Богословија није имала само утицаја на будуће учитеље и свештенике већ и на мештане града Призрена, утицала је на њихов духовни развој, пружала је подршку тим људима који су живели у сталном страху од напада са свих страна а при томе живело се у веома тешким условима. Богословија је тада била једина српска институција у Призрену а и шире која је добро функционисала и давала наду људима, а самим тим и једина која је, наравно тајно, одржавала везу са властима у Београду.

Живот под Турцима био је веома тежак, а власти у Србији нису могле учинити много да помогну свом народу. „Узрочна веза између стања Србије и неослобођеног српства нигде се није тако осетљиво опажала, као у Старој Србији и српској Маћедонији“ (Димитријевић 2005: 76). Иако су Османлије имале апсолутну власт на тим просторима, Богословија је била једна од ретких веза између српских власти и српског народа не само на просторима Старе Србије већ и свуда где је допирао дух ове школе, односно свуда где су се кретали њени свршени ћаци који су ширили просвећеност у народу.

Добрим делом ова школа основана је са циљем очувања српске културе и традиције, али и са намером да се у њој науче млади полазници школе да образовати се не значи само научити оно што се прочита из књига, и оно што је предвиђено наставним плановима и програмима, већ да је потребно научити шта је то образ и како га сачувати у смутним временима пуним лажи, преваре и роцства. У том периоду они ученици који су добро

изучили прилике свог времена, са добрим познавањем српског и турског језика, храбри, вредни, и са јако развијеном националном свешћу и пожртвованошћу су чинили снаге првог реда у тадашњем верском и културном рату. Богословско-учитељска школа у Призрену је не само опстајала, већ је треба нагласити помагала све који су имали вољу да остану и опстану на тим просторима.

Све до 1912. године ученици школе и учитељи, а првенствено управитељи за које се може рећи да су носили највећи терет живота у Богословији, живели су у веома тешким условима, а њих су Османлије виделе као шпијуне, који су осматрали ситуацију, деловали политички и преносили све властима у Србији. Из тог разлога налазили су се под сталним будним оком Османлија, који су стално претресали школу, учитеље хапсили а књиге за које су турске власти сматрале да нису одговарајућег садржаја су бивале заплениване, чак и уништаване. Треба нагласити да није само школа, већ су и издвојене собе у градовима где су становали ученици, у више наврата биле претресане, веорватно са намером да се ученици застраше и да би се ослабила моћ ове школе. О овим и многим другим проблемима са којима су се у школи сретали веома исцрпно је писала Александра Новаков (Новаков 2014: 224, 230, 246). Ови проблеми су били првелики терет, али и одговорност за руководиоце ове школе. Они су морали добро извагати шта им је чинити у сваком тренутку како не би дошло до затварања школе која је у тим моментима била једини ослонац српском народу на тим просторима. Међутим, у читавој Србији тих година није било довољно учитеља и свештеника, а још мање у Старој Србији, тако да ректори тада нису смели себи дозволити грешке у раду што би условило затварање школе, јер они су били светла тачка у коју је народ гледао. „Призренску Богословију народ Старе Србије је гледао као своју националну институцију за време Турске, али и после II светског рата, јер се народ тих крајева управљао према њој...“ (Ђураков 2001: 24).

Још од самог њеног оснивања Богословија је била народна школа, основана са намером да српски народ опстане на тим просторима, да се „произведе“ што више учитеља и што више свештеника који би даље радили на просвећењу и описмењавању народа. Нешто касније у Београду 9. децембра, 1929. године краљ Југославије Александар I на предлог министра просвете доноси Закон о народним школама, и по њему сви учитељи припремали су се за народне школе а задатак им је био:

– „*Да, насћавом и васићићањем у духу државној и народној јединсћава и верске шћрћелљивосћи, сћремају ученике за моралне, одане и акћивне чланове државне, народне и друшћивене заједнице;*

– *да, шћре шћросвећу у народу нейосредно и шћсредно сарадњом са кулћурним усћановама за народно шћросвећивање“* (Закон о народним школама, 1929 § 1).

По истом Закону веронаука је била обавезан предмет у свим школама, и могли су је предавати једино свештеници или евентуално учитељи који су се школовали за то и у исту сврху полагали посебан вероучитеелски испит. А поједине од прописаних дужности наставника биле су:

- да воде рачуна о свим ученицима без прављења разлике међу њима, односно захтевала се непристрасност према ученицима,
- затим да у одређеним данима воде све ученике на службу Божију што је значајна карактеристика у очувању верских Закона и правила,
- а међу обавезним дужностима издваја се и рад учитеља а касније ученика на народном просвећењу, јер велики број старијих особа у ратним временима остало је без ма какве врсте образовања.

Према истом Закону, а члану 82. сви наставници су били у обавези да помажу сваки рад у школи и ван школе који се односио на даље ширење писмености и просвећивања народних маса, што је свих претходних година био основни мото и основна намера Богословије у Призрену. Наравно, наставници су у обавези да буду за пример свим грађанима, без обзира на верску, политичку или културну припадност грађанства. Суштина је да се све више тежи описмењавању надних маса у духу српске традиције, вере и културе која је на просторима Старе Србије била на маргинама.

ЗНАЧАЈ БОГОСЛОВИЈЕ У ПРИЗРЕНУ У ОЧУВАЊУ ПАРИОТИЗМА И НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА

Јован Базић и Михајло Пешић о национализму пишу на следећи начин: „Национализам, као национална свест, може се испољити у свим областима друштвене делатности (од књижевности до борбе за остваривање националних циљева)“ (Базић-Пешић 2004: 231). Дакле, национализам се види као само један од облика националне свести при чему се наглашава љубав и припадност једној нацији, али и спремност да се за њу бори. Међутим, ако један народ живи у роцству дужи низ година, без наде да се нешто може променити треба се запитати да ли ће се национална свест код њих променити, прилагодити условима у којима живе или ће јачати и постати још израженија док не дође до борбе за остварење националних циљева?

О националном идентитету постоји велики број радова и дефиниција о чему је даље непотребно расправљати, јер овде само треба нагласити да је Богословија чинила основ за очување националног идентитета која је јачала унутрашњу солидарност и развијала емоционални однос и љубав код људи о свему што се српско, а то је веома важна ставка у очувању српског националног идентитета. Наравно, то је један од водећих разлога зашто се и опстало у Старој Србији. Дакле, опстајало се захваљујући добро очуваном

националном идентитету, али и мудрошћу деловања српске православне цркве, јер се код људи са великим трудом развијала свест о српском етносу.

Што се пак тиче патриотизма, у „Социолошком речнику“ наводи се да је патриотизам: „Специфична емотивна повезаност појединца или одређене друштвене групе са својим ужим или ширим завичајним простором, местом порекла, државом у којој живи или из које долази – у крајњој линији, с домовином или отаџбином“ (Мимица-Богдановић 2007: 393). Мада на патриотизам у неку руку се може гледати као на идеологију или идеју, јер у готово свим државама постоји најмање једна политичка партија или покрет који се залажу за то да се патриотизам по сваку цену стави испред свих идеала и да се све подређује њему. Срби су веома дуг временски период живели под Турцима, и њиховим притисцима да униште и забране све што је српско, вековима су се уништавале српске тековине. Међутим, на тим просторима се ипак опстало захваљујући емотивној повезаности са државом порекла.

Ауторка Бранкица Поповић у свом раду *Духовна арома времена и културни комјромис*, актуелно стање духовне културе у данашњем времену описује негативним карактеристикама попут: „површности, неискрености, брзине и осредњости живота, апатије и томе слично, које као такве, не дају доброг плода у културној баштини једног народа“ (2020: 357). Све ово могло се навести и за период пре 1871. године, односно период пре оснивања Богословије у Призрену. Напросто живаљ у Старој Србији запао је у некакву апатију. Ни од куда на помолу није било ничега што би могло променити тешку ситуацију у коју су запали. Тек након оснивања школе, полако је долазило до моралног и духовног уздизања народа. Гледало се на Богословију као на извориште очувања достајанства, моралних и религиозних вредности, које су у том периоду већ запале у кризу, али не само кризу духовности већ и кризу саме људске егзистенције и опстанка. Црква је била глас савести тамошњим људима, и то глас савести који „постаје пригушен шумовима разних облика антикултуре и поткултуре (све једно да ли су страног или домаћег порекла) а људске душе све више западају у таму неморала“ (Поповић 2020: 358). Са оснивањем Богословије која је деловала у јединству са Црквом људи су повратили изгубљену наду и поверење у српске институције и српску политику. Она је постала храна из које се народ неисрпно хранио љубављу, врлинама, образовањем, али и институција која је давала веру да ће доћи боље сутра.

Стара Србија се налазила у економској и друштвеној кризи, а постепено тамошње православно становништво се прилагођавало актуелној ситуацији која није била добра и која је водила до апатије и до урушавања и дегенерације правих вредности. Било је потребно нешто велико што ће тамошњи народ пробудити из дремежа и дати му вољу за животом. То је била Богословија, она је била мост који се увек налазио између супротности, а ове су супротности наводиле становништво да изабере страну добра или зла.

Један од разлога зашто и како су Срби опстали на овим просторима наводи Весна Зарковић „Због опште несигурности, српски народ са ових простора живео је у помало изолованим срединама, што је утицало на очување и конзервацију обичаја, језика, умотворина, ношње и других карактеристика етничког обележја једног народа“ (2018: 167). Управо ово је један од основних разлога зашто су Срби на простору Старе Србије док су били под Турцима сачували своје обичаје. Живели су повученим животом, трудећи се да буду потпуно неприметни за све друге нације које су живеле око њих. А обзиром да патриотизам није нешто што је наследно већ се налази у култури и традицији једног народа која се учи и која се преноси са колена на колена, пресудно је било да се кроз оснивање школа и кроз свеукупну социјализацију, тамошње становништво научи основе патриотизма, и шта заправо значи сачувати оно своје.

ЗАКЉУЧАК

Из до сада приложеног јасно је да је Богословија имала велик значај у очувању културе, традиције, вере и идентитета, али улога коју је ова школа одиграла у образовању тамошњег становништва је неизмерна. Српско становништво у Призрену и околини све до оснивања Богословије је углавном било неписмено и необразовано, ретки су били они који су имали могућност да се школују, што је 1871. године почело да се мења. Како је навео Иљаз Османлић „Улога образовања у изградњи грађанског друштва огледа се у преносу вредности и друштвених норми“ (2017: 108). А ове речи посебно можемо применити на рад Богословије у временском периоду под Османском владавином. Акцент је био на томе да Срби под турском владавином остану хомогени и јединствени, да задрже традиционалне вредности и ставове који се преносе путем образовања. Јасно је да у једном вишенационалном друштву постоје различите вредности, а то је оно што доводи до сукоба и немира.

Припадници сваке групе, сваког појединачног друштва од малих ногу васпитавани су у одређеном правцу из којег се у каснијем добу формирају ставови, друштвене вредности, норме, начела итд. А сви теже да своје вредности и начела која постоје унутар једне заједнице наметну другима те теже да буду опште прихваћена, а посебно се ово односи на вероисповест. Како наводе аутори Петар Анђелковић и Зоран Недељковић у заједничком раду „Догодине у Призрену – православље као памтивек српског народа“, „Вера и језик су темељни стубови народног сопства из њих се као два извора која се спајају у реку (духовну,) рађа духовно јединство које усидрује народ у вечност“ (2020: 145). Духовно јединство једног народа, а посебно српског на просторима Старе Србије, чини срж и основу опстанка. У Старој Србији

под турском владавином, Османлије не само да су окупирали територију, већ су забранили све што може значити и довести до поновног повратка српске власти на те просторе, постали су како то каже Ђуро Шушњић „рибари људских душа“ што подразумева планско и систематско рибарење и уништавање основних традиционалних српских вредности. Једино са чим нису рачунали, јесте Богословија која је одолевала под налетима турских зулума.

Ерик Хобсбаум пише да „је сећање на краљевство које су Турци поразили сачувано у песмама и епској причи, а можда, што је још ближе суштини, у свакодневним литургијама српске цркве која је канонизовала већину својих владара“ (1996: 86). А савременост ће рећи да је сећање на овај период остало запамћено искуљиво постојању Богословије у Призрену и залагању, како власти у Србији, тако и њених управитеља и ректора који су до данас остали и сачували значајне податке и информације о тамошњим дешавањима и догађајима.

Иако су наука и религија најчешће у раскораку, у временима под турском влашћу морале су деловати јединствено. Тада се васпитање и образовање омладине заснивало на јединству традиције, религије и науке, а чини се да је у садашњости другачије „Васпитање омладине данас је све мање засновано на традиционалним и религијским вредностима“ (Недељковић-Насић 2020: 214). То је донео дух нових времена. Али ипак научни кругови не дозвољавају да се заборави велики значај Богословије у Призрену за очување српства и српског народа на просторима Старе Србије и Македоније.

ЛИТЕРАТУРА

- Арсић 2015: Радомир Арстић. *Двадесет година учитељској факултету у Призрену – Лепосавић*. Лепосавић: Универзитет у Приштини – Косовска Митровица.
- Анђелковић, Недељковић 2020: Петар Анђелковић, Зоран Недељковић. Догодине у Призрену – православље као памтивек српског народа. У: Огњен Вујовић, 2020: *Зборник радова са научној скупи „800 година аутокефалности српске православне цркве“* (стр. 145-163). Косовска Митровица: Правни факултет са привременим седиштем у Косовској Митровици.
- Антић 2016: Дејан Антић. *Пољед на српско-бујарске односе с краја XIX и почетка XX века*. Врање: Годишњак Педагошког факултета у Врању. Књига VII
- Богдановић, Мимица 2007: Марија Богдановић, Аљоша Мимица. *Социолошки речник*. Београд: Завод за уџбенике.
- Базић 2008: Марија Базић. Значај оснивања богословске школе у Призрену у периоду од 1871. до 1912. године. *Баштица*, свеска 25. Институт за српску културу – Приштина/Лепосавић, Лепосавић, 253 – 264.
- Базић, Пешић 2004: Јован Базић, Михаило Пешић. *Социологија*. Лепосавић: Учитељски факултет у Призрену-Лепосавић.
- Димитријевић 2005: Стеван Димитријевић. Богословско-учитељска школа у Призрену. *Призрен царски град (хрестоматија)*. Приштина: НУБ „Иво Андрић“, 71-83.

- Зарковић 2018: Весна Зарковић. Стара Србија и Македонија у извештају Љубомира Стојановића из 1890. године. *Башџина*, свеска 44. Институт за српску културу – Приштина/Лепосавић, Лепосавић, 167-179
- Закон о народним школама. (1929). *Службене новине Краљевине Југославије*, бр. 289.
- Јањић 2008: Јован Јањић. *Задужбина Симе Андрејевића Игуманова*. Београд: Задужбина Симе Андрејевића Игуманова.
- Недељковић, Настић 2020: Радица Недељковић, Невена Настић. Православна религија у временима дехристјанизације. У: Вујовић, О. (2020). *Зборник радова са научној скупшине „800 година аутокефалности српске православне цркве“* (стр. 209-226). Косовска Митровица: Правни факултет са привременим седиштем у Косовској Митровици.
- Недељковић 2013: Славиша Недељковић. *Иван Сџејановић Јасџребов, џријатељ и зашџићник српској народа на Косову и Мејхохији*. Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.
- Новаков 2014: Александра Новаков. *Средње српске школе у османском царсџиву (1878 – 1912)*. Докторска дисертација. Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет. Ментор: Дејан Микавица.
- Османлић 2017: Иљаз Османлић. Образовање за вредности грађанског друштва. *Иновације у насџиви*, XXX, бр. 1. Учитељски факултет у Београду, Београд, (стр. 108–119).
- Поповић 2020: Бранкица Поповић. Духовна арома времена и културни компромис. *Башџина*, свеска 50. Институт за српску културу – Приштина/Лепосавић, Лепосавић. (стр. 357-371)
- Рајчевић 2011: Петар Рајчевић. *Дидакџичка зрна*. Нови Сад: Будућност.
- Хобсбаум 1996: Ерик Хобсбаум. *Нације и национализам од 1780: џрограм, мии, сџварности*. Београд: Филип Вишњић.

Nevena G. NASTIĆ

ESTABLISHMENT AND SIGNIFICANCE OF THE SERBIAN ORTHODOX
SEMINARY IN PRIZREN FOR THE PRESERVATION OF SERBS
IN THE TERRITORY OF OLD SERBIA

SUMMARY

The Seminary in Prizren, in addition to enabling the authorities from Belgrade to be present in the Ottoman Empire, was a center of cultural and educational development. The day it was founded seems like the day the struggle for liberation began, liberation of the Serbian population. She worked to preserve and raise national conscience among people in Old Serbia and Macedonia, who lived under various pressures from Turks, Bulgarians and Albanians.

From its inception until today, the Seminary has been a cultural and educational nursery for Serbs. It represented the motherland of all schools that existed in that period in Old Serbia. It sought to help, not only individuals, also she has already advocated for the opening of new schools and the spread of literacy, as well as the survival of Serbian politics in these areas. All the efforts of the Seminary to spread Serbian culture, tradition and religion would not have been successful without the Russian consulate, and especially the Russian consul Ivan Stjepanovic Jastrebov, then its founder and benefactor Simo Andrejevic Igumanov, but also all its managers who have changed over the years, and exposed to enormous risks in order to preserve this school and its significance for the Serbian people. The rectors and teachers of the school were seen by the Turks as spies who passed everything on to the authorities in Belgrade, so they were constantly interrogated, the school was searched, books that the Turkish authorities considered unsuitable were confiscated and destroyed, and the school and rooms where students and teachers slept were repeatedly searched. The school was a great responsibility for the leaders, because they did not allow it to be closed, because at that time it was the only support for the Serbian people.

Key words: Seminary in Prizren, Old Serbia, culture, tradition, education, Orthodoxy, politics, school.